

Kloosterplantsoen/Jolandeplantsoen te IJsselstein

Een Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van een verkennend booronderzoek

M. Hanemaaijer

Colofon

ADC Rapport 3008

Kloosterplantsoen/Jolandeplantsoen te IJsselstein

Een Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van een verkennend booronderzoek

Auteur: M. Hanemaaijer

In opdracht van: Witteveen+Bos Raadgevende ingenieurs B.V.

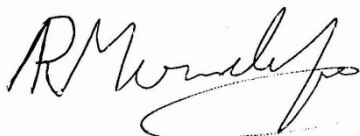
© ADC ArcheoProjecten, Amersfoort, 25 april 2012

Foto's en tekeningen: ADC ArcheoProjecten, tenzij anders vermeld

Status onderzoek: concept 25-04-2012

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

ADC ArcheoProjecten aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Autorisatie:

R.M. van der Zee

ISSN 1875-1067

ADC ArcheoProjecten

Postbus 1513

3800 BM Amersfoort

Tel 033-299 81 81

Fax 033-299 81 80

Email info@archeologie.nl

Inhoudsopgave

1	Inleiding en administratieve gegevens	6
2	Inventariserend Veldonderzoek (IVO-O)	8
2.1	Plan van Aanpak	8
2.2	Resultaten Inventariserend Veldonderzoek (IVO-O)	8
2.3	Conclusies	9
	Literatuur	10
	Lijst van afbeeldingen en tabellen	10
	Bijlage 1 Boorgegevens	

Samenvatting

Ten behoeve van de nieuwbouw van starterswoningen en appartementen heeft ADC ArcheoProjecten in februari 2012 een Inventariserend veldonderzoek uitgevoerd op de locatie Kloosterplantsoen/Jolandeplantsoen te IJsselstein.

In het plangebied worden archeologische resten verwacht uit de Late Middeleeuwen, gerelateerd aan het Onze Lieve Vrouwenberg klooster, dat zich hier in de 14^e en 15^e eeuw bevond. Hoewel de resten van het hoofdgebouw vermoedelijk buiten het te verstoren deel van het plangebied gezocht moet worden, moet in het plangebied wel rekening worden gehouden met de aanwezigheid van resten van bijgebouwen en allerlei vondstmateriaal.

In de ondergrond van het plangebied is de Wiersch stroomgordel aanwezig. Hierop kunnen resten uit het Neolithicum, Bronstijd, IJzertijd en/of Romeinse tijd aangetroffen worden.

Teneinde deze verwachting te toetsen werd in het plangebied een verkennend booronderzoek uitgevoerd.

In het plangebied zijn oeverafzettingen van de Wiersch stroomgordelaangetroffen. Hoewel het doel van het verkennend booronderzoek niet het opsporen van archeologische vindplaatsen was, zijn wel (secundaire) indicatoren waargenomen die kunnen duiden op menselijke activiteiten. Verder is in één boring gestuit op een puinconcentratie. Mogelijk is deze gerelateerd aan het laatmiddeleeuwse Onze Lieve Vrouwenbergklooster.

ADC ArcheoProjecten adviseert om in het plangebied een inventariserend veldonderzoek uit te voeren door middel van het aanleggen van proefsleuven (IVO-P), teneinde gaafheid, omvang, datering en conservering van archeologische resten te onderzoeken. Er wordt

De exacte invulling van de werkzaamheden dient te worden vastgelegd in een door de bevoegde overheid goed te keuren Programma van Eisen (PvE).

Wij wijzen u erop dat de bevoegde overheid op basis van dit rapport een selectiebesluit neemt. De mogelijkheid bestaat dat dit selectiebesluit afwijkt van het door ons opgestelde advies.

Tabel 1. Overzicht van de verschillende (pre)historische perioden.

Periode	Afkorting	Tijd in jaren
Nieuwe tijd	NT	1500 - heden
Middeleeuwen:	XME	450 – 1500 na Chr.
Late Middeleeuwen	LME	1050 - 1500 na Chr.
Vroege Middeleeuwen	VME	450 - 1050 na Chr.
Romeinse tijd:	ROM	12 voor Chr. – 450 na Chr.
Laat-Romeinse tijd	ROML	270 - 450 na Chr.
Midden-Romeinse tijd	ROMM	70 - 270 na Chr.
Vroeg-Romeinse tijd	ROMV	12 voor Chr. - 70 na Chr.
IJzertijd:	IJZ	800 – 12 voor Chr.
Late IJzertijd	IJZL	250 - 12 voor Chr.
Midden-IJzertijd	IJZM	500 - 250 voor Chr.
Vroege IJzertijd	IJZV	800 - 500 voor Chr.
Bronstijd:	BRONS	2000 - 800 voor Chr.
Late Bronstijd	BRONSL	1100 - 800 voor Chr.
Midden-Bronstijd	BRONSM	1800 - 1100 voor Chr.
Vroege Bronstijd	BRONSV	2000 - 1800 voor Chr.
Neolithicum (Jonge Steentijd):	NEO	5300 – 2000 voor Chr.
Laat-Neolithicum	NEOL	2850 - 2000 voor Chr.
Midden-Neolithicum	NEOM	4200 - 2850 voor Chr.
Vroeg-Neolithicum	NEOV	5300 - 4200 voor Chr.
Mesolithicum (Midden-Steentijd):	MESO	8800 – 4900 voor Chr.
Laat-Mesolithicum	MESOL	6450 - 4900 voor Chr.
Midden-Mesolithicum	MESOM	7100 - 6450 voor Chr.
Vroeg-Mesolithicum	MESOV	8800 - 7100 voor Chr.
Paleolithicum (Oude Steentijd):	PALEO	tot 8800 voor Chr.
Laat-Paleolithicum	PALEOL	35.000 - 8800 voor Chr.
Midden-Paleolithicum	PALEOM	300.000 – 35.000 voor Chr.
Vroeg-Paleolithicum	PALEOV	tot 300.000 voor Chr.

Bron: Archeologisch Basis Register 1992

1 Inleiding en administratieve gegevens

Opdrachtgever:	Witteveen+Bos Raadgevende ingenieurs B.V.
Soort onderzoek:	Inventariserend Veldonderzoek, verkennend booronderzoek
Aanleiding:	Nieuwbouw van starterswoningen en appartementen
Locatie:	Kloosterplantsoen/Jolandeplantsoen
Plaats:	IJsselstein
Gemeente:	IJsselstein
Provincie:	Utrecht
Kaartblad:	38 O
Oppervlakte plangebied	Ca. 2,5 ha, te verstoren ca. 8500 m ²
Coördinaten:	X 131.738,2 Y 447.857,1 X 131.818,3 Y 447.947,9 X 131.871,8 Y 447.897,3 X 131.775,9 Y 447.807,9
Bevoegde overheid:	Gemeente IJsselstein
Deskundige namens de bevoegde overheid:	Mevr. J.R. Magendans
ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer (CIS-code):	50691
Auteur:	M. Hanemaaijer
Projectmedewerker(s):	M. Hanemaaijer, J.A.G. van Rooij, R.M. van de Zee
Autorisatie:	R.M. van der Zee
Periode van uitvoering:	Februari/maart 2012
Beheer en plaats documentatie:	ADC ArcheoProjecten bv, Amersfoort
Beheer en plaats digitale documentatie (e-depot):	http://persistent-identificer.nl/?identificer=urn:nbn:nl:ui:13-7jbb-ty

Het plangebied ligt in een gebied waar een gemeentelijk archeologisch beleid is vastgesteld. Op grond van dit beleid valt het plangebied in een zone met een middelhoge verwachting. Dit betekent dat archeologisch onderzoek noodzakelijk is bij bodemingrepen dieper dan 30 cm –mv.¹ Om in deze zone een omgevingsvergunning te kunnen verkrijgen, dient de initiatiefnemer een rapport te overleggen waarin naar oordeel van de bevoegde overheid de archeologische waarde van het plangebied voldoende is vastgesteld. In het kader van dit proces heeft het in dit rapport beschreven onderzoek plaatsgevonden.

In Nederland dient het vaststellen van de archeologische waarde van een plangebied te gebeuren op grond van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA versie 3.2).² Behalve op de KNA is de uitvoering van het onderzoek tevens gebaseerd op het conceptbeleid van de gemeente.

Aardwetenschappelijke gegevens

Bron	Informatie
Geologie	Formatie van Echteld rivierklei op rivierzand (code Ec1)
Geomorfologie	Niet gekarteerd, bebouwde kom
Bodemkunde	Niet gekarteerd, bebouwde kom
Meandergordels	Wiersch meandergordel uit 7582 tot 6636 BP

Het kloosterterrein

Het noordelijk deel van het plangebied betreft een wettelijk beschermd archeologisch monument (AMK-terrein 1223). Dit terrein is in het verleden door De Jager³ onderzocht door middel van een

¹ Boer, A.G. de, Meijlink, B. en Kocken, M.H.J.M., 2006: De archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart van de gemeente IJsselstein. Amersfoort, (ADC Heritage-rapport, H011).

² SIKB 2010.

³ De Jager 2001.

bureau- en booronderzoek. De archeologie en historie van kloosterterrein worden als volgt beschreven:

Het klooster Onze Lieve Vrouwenberg werd in eerste instantie in 1342 gesticht te Eiteren, niet ver van IJsselstein. Na de verwoesting in 1349 werd het klooster in 1394 verplaatst naar een locatie binnen de stadsmuren, genaamd Nieuwpoort of Nieuwstad, een laat-middeleeuwse stadsuitleg (Heesters, 1968; Stoker, 1938). In 1465 werden stad en klooster door de Geldersen geplunderd en verwoest. Vanaf 1466 begon langzaam de wederopbouw van de stad, maar men besloot toen met de nieuwe ommuring een kleinere oppervlakte te omsluiten dan voorheen. Hierdoor kwam het Cisterziënserklooster bij de Nieuwpoort weer buiten de stadsmuren te liggen. Uiteindelijk werd het klooster wederom verplaatst naar een locatie binnen de stadsmuren, ter plaatse van het huidige St. Ewoudsgasthuis in de Kloosterstraat (Broeders, 1998: 29). De bovengrondse resten van het oude klooster werden tussen 1465 en 1482 om strategische redenen geheel afgebroken.

In 1937/1938 en in 1956 zijn er opgravingen naar dit klooster verricht (ARCHIS waarnemingsnummers 31157, 36194 en 36196). Grote delen van de kloostergebouwen konden in kaart worden gebracht en werden in het daar aangelegde plantsoen zichtbaar gemaakt (Fotoatlas Utrecht: fotoblad 127). Er is bij de opgraving tevens een ouder bewoningsniveau met beschoeiingen langs de Hollandse IJssel aangetroffen. Enkele losse vondsten lijken te dateren uit de Karolingische periode. Kaartbijlage 2⁴ geeft de ligging van de fundamenten bij benadering weer en is gebaseerd op de voormalige markering in het plantsoen en de opgravingspublicatie (Stoker, 1938). De opgravingstekeningen uit 1956, waarop mogelijke aanknopingspunten met de huidige topografie staan, konden helaas niet getraceerd worden.

Direct ten zuiden van Anna van Burenstraat is door De Jager een aantal boringen gezet. Hierbij zijn mogelijk muurresten en overige archeologische indicatoren aangetroffen (zie afb. 2)

Toekomstige situatie

In het plangebied zal de huidige bebouwing worden gesloopt en in het zuidelijk deel van het plangebied zal nieuwbouw plaatsen. De nieuwbouw zal bestaan uit eengezinswoningen en appartementen.

Verwachtingsmodel⁵

In het plangebied worden archeologische resten verwacht uit de Late Middeleeuwen, gerelateerd aan het Onze Lieve Vrouwenberg klooster, dat zich hier in de 14^e en 15^e eeuw bevond. Hoewel de resten van het hoofdgebouw vermoedelijk buiten het te verstoren deel van het plangebied gezocht moet worden, moet in het plangebied wel rekening worden gehouden met de aanwezigheid van resten van bijgebouwen en allerlei vondstmateriaal.

In de ondergrond van het plangebied is de Wiersch stroomgordel aanwezig. Hierop kunnen resten uit het Neolithicum, Bronstijd, IJzertijd en/of Romeinse tijd aangetroffen worden. Deze zullen bestaan uit een archeologische laag met kleine fragmenten aardewerk, bot, vuursteen, houtskool e.d. Aangezien het grootste deel van het plangebied is afgegraven waardoor het maaiveld zich lager ligt, zullen deze resten zich ondieper dan 1,5 m –mv bevinden. De zuidwestelijke hoek is gekarteerd als 'niet afgegraven', hier worden de resten zich dieper dan 2 m – mv verwacht.

Ter plaatse van de huidige bebouwing, die uit drie flatgebouwen bestaat, is het mogelijk dat eventueel aanwezige archeologische resten zullen zijn verstoord.

⁴ Afb. 3 in huidige publicatie

⁵ Boer, A.G. de, Meijlink, B. en Kocken, M.H.J.M., 2006: De archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart van de gemeente IJsselstein. Amersfoort, (ADC Heritage-rapport, H011)

2 Inventariserend Veldonderzoek (IVO-O)

2.1 Plan van Aanpak

2.1.1 Inleiding

Het inventariserende veldonderzoek richt zich alleen op het zuidelijk deel van het plangebied aangezien alleen hier verstoring van de bodem zal plaatsvinden.

Het doel van het inventariserende veldonderzoek is het aanvullen en toetsen van de gespecificeerde verwachting. Tevens is de strategie voor het veldonderzoek afgestemd op de door de bevoegde overheid opgestelde richtlijnen. Het inventariserend veldonderzoek vond plaats door middel van een verkennend booronderzoek. Op 21 februari 2012 werd een Plan van Aanpak opgesteld, waarin de werkwijze van het onderzoek werd vastgelegd.

Omdat op deze locatie een type archeologische vindplaatsen wordt verwacht dat zich door middel van een booronderzoek niet goed laat opsporen is het doel van dit onderzoek het verkennen van de bodemopbouw. Hiermee wordt de gespecificeerde verwachting getoetst en, indien nodig, aangevuld.

De volgende onderzoeksvragen zijn opgesteld:

- Is / zijn de genoemde hypothese(s), zoals vermeld in de specifieke archeologische verwachting, juist?
Indien mogelijk archeologische waarden aanwezig zijn:
- Is het plangebied voldoende onderzocht?
- Zo nee, welke vorm van nader archeologisch onderzoek is nodig om te komen tot een selectiebesluit?
- Zo ja, welk selectie besluit kan worden genomen (vrijgeven, opgraven, begeleiden)?

2.1.2 Uitvoeringsplan veldwerkzaamheden

Voor het vaststellen van de juistheid van de in par. 3.1.2 genoemde hypothesen is de volgende onderzoeksmethode het meest geschikt:

Aantal boringen:	5
Boorgrid:	Geen
Diepte boringen:	Maximaal 400 cm -mv
Boormethode:	Edelman met diameter 7cm / guts met diameter 3cm (handmatig)
Bemonstering:	Versnijden en/of verbrokkelen

De bodemtextuur en archeologische indicatoren worden beschreven volgens SBB 5.1 van het NITG-TNO waarin ondermeer de standaard classificatie van bodemmonsters volgens NEN5104 wordt gehanteerd.⁶ De X- en Y-coördinaten worden bepaald aan de hand van de lokale topografie en ingemeten met behulp van een meetlint. De hoogte van het maaiveld ter plaatse van de boringen is bepaald aan de hand van AHN-beelden,

2.2 Resultaten Inventariserend Veldonderzoek (IVO-O)

2.2.1 Lithologische beschrijving en interpretatie

De locatie van de boringen is weergegeven in afb. 3. De boorgegevens worden gepresenteerd in Bijlage 1.

⁶ Bosch 2005; Nederlands Normalisatie-Instituut 1989.

Globaal is de volgende bodemopbouw aangetroffen:

Pakket	Diepte (cm –mv)	Omschrijving	Interpretatie
1	160/175 - 400	Sterk siltige kalkrijke klei met zandlaagjes en humeuze banden	Intacte oeverafzettingen Wiersch stroomgordel
2	70/110 – 165/175	zandige/siltige klei met baksteenbijmenging	omgewerkte oeverafzettingen van de Wiersch stroomgordel
3	50-70/110	matig grof zand	opgebracht pakket
4	0-50	matig zandige, matig humeuze klei met baksteen/puin/sintel bijmenging	bouwvoor, opgebracht

Het onderste pakket (1) bestaat uit sterk siltige, kalkrijke klei voorzien van zandlaagjes en humeuze banden. De top van dit pakket bevindt zich tussen 175 en 160 cm –mv. Dit pakket wordt geïnterpreteerd als een intacte oeverafzetting van de Wiersch stroomgordel.

Hierboven is een pakket (2) aangetroffen, dat bestaat uit zandige en-of siltige klei. Hierin zijn baksteenresten waargenomen. De baksteenbijmenging is mogelijk gerelateerd aan een archeologische vindplaats. De top van dit pakket bevindt zich tussen 70 en 110 cm –mv. Dit pakket wordt geïnterpreteerd als een omgewerkte oeverafzetting van de Wiersch stroomgordel. In boring 3 en 4 zijn in zowel de intacte oeverafzettingen als de omgewerkte oeverafzettingen fosfaatvlekken aangetroffen. Deze vormen een secundaire indicator voor menselijke activiteiten en zijn het resultaat van het uitspoelen van meststoffen. Boring 3 is op een diepte van 130 cm – mv gestuit op puin. Het kan hierbij gaan om een funderingsrest onderdeel van het Onze Lieve Vrouwenberg klooster.

Pakket 3 en 4 zijn (sub) recent opgebracht. Pakket 3 bestaat uit matig grof zand. Dit pakket is niet aangetroffen in boring 5. In deze boring bevindt zich tussen het maaiveld en 160 cm –mv matig siltige klei met een baksteenbijmenging. Pakket 4 bestaat uit zandige, humeuze klei voorzien van een bijmenging van baksteen, puin en sintel.

2.3 Conclusies

De in de Inleiding gestelde onderzoeksvragen kunnen op basis van de bereikte resultaten als volgt worden beantwoord:

- *Is / zijn de genoemde hypothese(s), zoals vermeld in de specifieke archeologische verwachting, juist?*

Ja, deze zijn juist. In het plangebied zijn oeverafzettingen van de Wiersch stroomgordelaangetroffen. Hoewel het doel van het verkennend booronderzoek niet het opsporen van archeologische vindplaatsen was, zijn wel (secundaire) indicatoren waargenomen die kunnen duiden op menselijke activiteiten. Verder is in één boring gestuit op een puinconcentratie. Mogelijk is deze gerelateerd aan het laatmiddeleeuwse Onze Lieve Vrouwenbergklooster.

- *Moet de specifieke archeologische verwachting worden aangepast? Zo ja, op welke wijze?*
Nee.

Indien mogelijk archeologische waarden aanwezig zijn:

- *Is het plangebied voldoende onderzocht?*

Nee.

- *Zo nee, welke vorm van nader archeologisch onderzoek is nodig om te komen tot een selectiebesluit?*

Er dient een proefsleuvenonderzoek te worden uitgevoerd.

3 Aanbeveling

ADC ArcheoProjecten adviseert om in het plangebied een inventariserend veldonderzoek uit te voeren door middel van het aanleggen van proefsleuven (IVO-P), teneinde gaafheid, omvang, datering en conservering van archeologische resten te onderzoeken. Er wordt

De exacte invulling van de werkzaamheden dient te worden vastgelegd in een door de bevoegde overheid goed te keuren Programma van Eisen (PvE).

Wij wijzen u erop dat de bevoegde overheid op basis van dit rapport een selectiebesluit neemt. De mogelijkheid bestaat dat dit selectiebesluit afwijkt van het door ons opgestelde advies.

Literatuur

- Boer, A. de, Meijlink, B. en Kocken, M., 2006: *De archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart van de gemeente IJsselstein*. Amersfoort, (ADC Heritage-rapport, H011)
- Bosch, J.H.A., 2005: *Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode, Versie 5.2*. Utrecht (TNO-rapport NITG 05-043-A).
- Jager, D.H., de, 2001: *Kasteel IJsselstein en het klooster O.L. Vrouwenberg, gemeente IJsselstein; archeologisch onderzoek*. Raap rapport 704.
- Normalisatie-Instituut, Nederlands, 1989: *Geotechniek, classificatie van onverharde grondmonsters NEN 5104*. Delft.
- SIKB, 2010: *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) Landbodems*. Gouda.

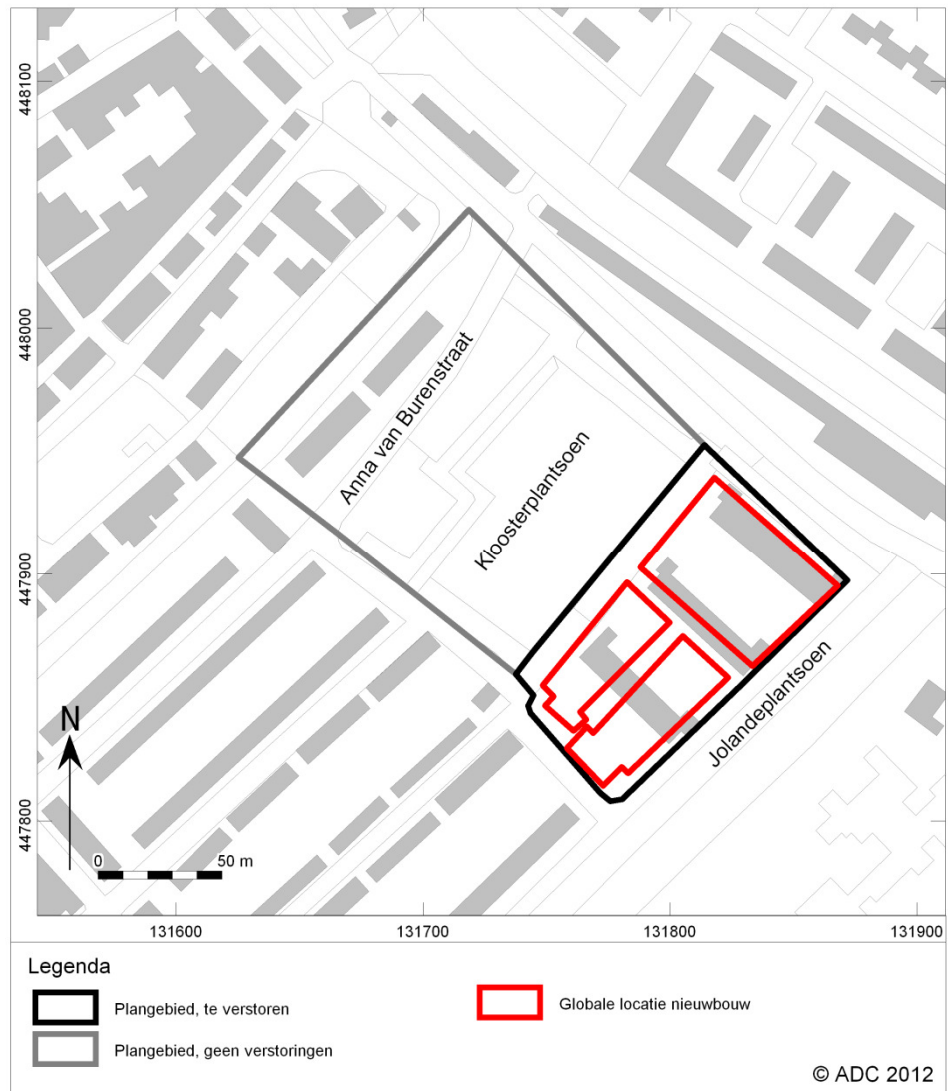
Lijst van afbeeldingen en tabellen

- Afb. 1 Locatie van het plangebied
- Afb. 2 Detailkaart van het plangebied
- Afb. 3 Vermoedelijk ligging klooster uit RAAPrapport
- Afb. 4 Boorpuntenkaart

Tabel 1. Overzicht van de verschillende (pre)historische perioden.

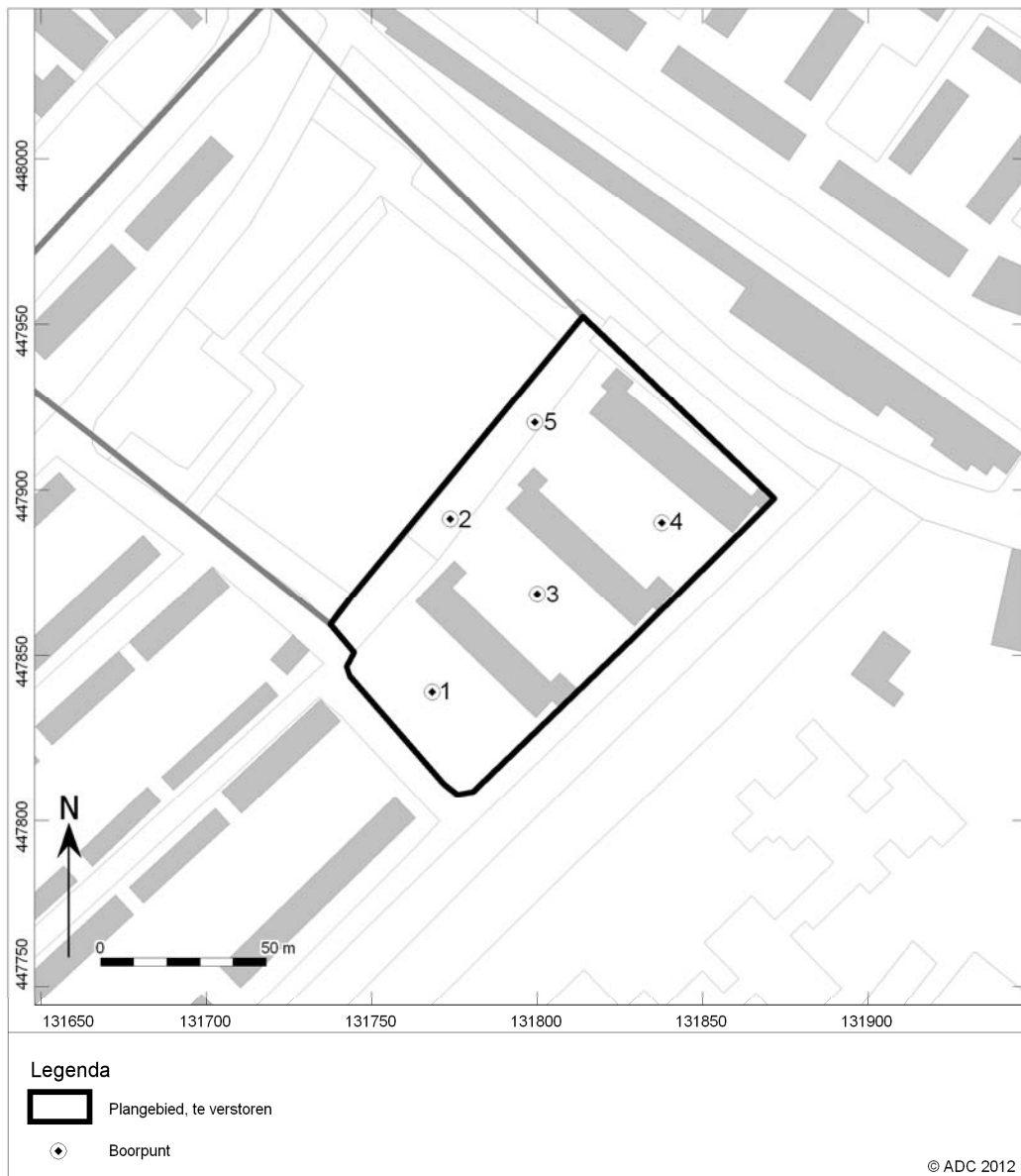
Afb. 1 Locatie van het plangebied

Afb. 2 Detailkaart van het plangebied

Afb. 3 Vermoedelijk ligging klooster uit RAAPrapport

Afb. 4 Boorpuntenkaart